

ESZTÉTIKAI NEVELÉS A PEDAGÓGIAI FŐISKOLÁN

Írta: FALUDI BÉLA

»Minden igazi művész új életet hoz
valamilyen formában.« (Kodály, 1948).

Az esztétikai nevelés a szép észrevezésére, a szép igényére, a szép létrehozására való nevelés, annak érdekében, hogy az emberek észrevegységük a körülöttük sokféle formában megjelenő szépet; majd kívánják, igényeljék azt, hogy minden, ami körülveszi őket, a maga módján szép legyen. Végül arra is törekedjenek, hogy maguk teremtsék azt meg: tegyék széppé mindazt, ami őket körülveszi, — az életet. Lukács György »Az esztétikai visszatükrözés problémája« c. akadémiai előadásában azt mondja, hogy »még olyan embereknél is, akik keveset foglalkoztak művészettel, abban, hogy séta közben mi tetszik nekik, milyen látványra fordulnak vissza az utcán, milyen ruhát hordanak, hogyan rendezik be szobáikat, stb. stb. — mind-ebben, akár tudják, akár nem, a művészet sokezeréves fejlődésének a mindennapi életbe való beáramlása érződik« [1].

Előjáróban hangsúlyoznunk kell, hogy eszme-futtatásunk nem kívánja az esztétikai nevelést elválasztani a többi nevelési feladattól, fontossági sorrendet sem akar javára megállapítani. Ellenkezőleg: az összes nevelési tényezők és feladatok egységbe foglalását szorgalmazzuk, hogy az esztétikai nevelés is megkapja a maga szerepét, ami nélkül egész nevelésünk fogyatékos. Ez fejtegetéseinknek a célja.

Teljesség kedvéért előbb a nevelésről, közelebbről: a tanárképzés nevelési feladatairól és problémáiról szeretnénk pár gondolatot kifejteni. Majd magáról az esztétikumról kell kissé részletesebben szólnunk. Végül azokról a gyakorlati lehetőségekről és feladatokról beszélünk, amelyek az általános iskola szaktanárait képző pedagógiai főiskola egésze előtt állanak az esztétikai nevelés terén.

I.

Akiben van igényesség sajátmagával és a maga munkájával szemben, az szeret teljes munkát végezni, az igényli munkájának a legszélső határokig való kiterjesztését, az alapokig eljutást, a legteljesebb kibontakoztatást. Mindenki, aki tudatosan foglalkozik neveléssel, ha teljes szívvel végzi ezt a munkát, egyszer eljut arra a kérdésre: vajon hogy fogják tovább adni az ő munkáját, milyen lesz életművének a folytatása? A hivatásból nevelők számára ez a kérdés jelenti nevelési igényük betetőzését.

A tanárképző főiskola tanárai itt kezdik: ez az alap, ebből a »betető-zésből« indul ki további munkájuk. Azért érzik megtöbbszörözve a feladatot és a felelősséget, de ezért érzik felfokozottaknak a nevelési munka szépségeit is.

Mióta iskolák vannak, mióta intézményessé vált a tudásnak tanulás útján való terjesztése, azóta a nevelők, a tanárok a közvetítők a tudás és nemtudás között. A keretek, formák, elnevezések, fokozatok változtak körönkint, de a tanárok közvetítő szerepe mint feladat, nem változott, csak munkamódszerük, rangjuk, megbecsülésük, társadalmi helyzetük változhatott, és változott is sokszor.

Lényegében nem változott évezredekén keresztül a tanárokkal szemben támasztott igény sem. A tanári példakép ugyanaz maradt. Mert nem változott a tanár fogalma. Vannak-e ilyen nemváltozó jegyek, amik az embert tanárrá teszik? És ha vannak, mik ezek a jegyek, mik azok a közös tulajdonságok, amelyek a pedagógia történetének nagy tanárait egyformán jellemzik? Felsorolhatók-e ezek az alapvető követelmények?

Kíséréljük meg összegezni a történelem nagy nevelőinek alapvonásait! Talán még fog bennünket lepni, milyen kicsi ezeknek a jellemzőknek a száma, és milyen óriási méretű ezeknek az alapvető jegyeknek a tartalma.

1. »Qui bene distinguit, bene docet.« Csak az taníthat jól, akinek világos, biztos, tisztázott fogalmai vannak: aki tud. A tudás, mint alapvető feltétel, több ezer éves igény a tanárral szemben. A tudás tartalma, köre, mélysége természetszerűleg változott, fejlődött a történelem folyamán, de a kor tudományos fokának megfelelő tudásszintet mindig joggal követelték meg a tanártól.

Felvetődik a kérdés, vajon minél nagyobb tudós valaki, annál nagyobb nevelő-e? És az a tény, hogy valaki tudós, eo ipso nevelővé teszi-e az embert?

Tagadhatatlan, hogy általában a nagy tudással együtt jár ennek a tudásnak átadási vágya, továbbadásának belső kényszere. De nem mindig. Nem mindenki van meg a tudás nagyságához mérhető továbbítási készség és a többi nevelői tulajdonság. Mik ezek a további tanári adottságok?

2. Minél nagyobb fejlődést tettek a szaktudományok, annál bonyolultabb a tudomány átadásának módszere. A tudást továbbadni is tudni kell. Jól tudjuk, hogy felső fokon legjobb módszer maga a tudás. A művészi felső oktatásnál legjobb módszer maga a művészet. A tudós, a művész sodor, mozgósít, vonz. A példamutatás maga alapvető nevelői tényező, ami nem téveszti el hatását. De ez nem elegendő. Az elsajátítás és az elsajátítás bonyolult folyamat, amihez érteni kell, aminek szintén megvannak a maga fejlett módszerei minden tudományágban és minden művészeti ágban. Ez világos, csupán azt a kérdést kell felvetni, vajon a tudás és annak átadási módszerében való jártasság kimeríti-e a jó tanár fogalmát? Bizony nem. Keresnünk kell további olyan alapvető jegyeket, amik a tanár alapvonásait meghatározzák.

3. Ezeket a jegyeket a tanár egyénisége, emberi magatartása területén kell keresnünk, amik eldöntik valakiről, igazán alkalmas-e arra, hogy betöltse a tanár, a nevelő szerepét.

Nem ritkán találkozunk tudós emberrel, aki nyakunkba zúdítja tudományos fölényét, és otthagya a hozzá képest csekélyebb tudományunk le-sújtó érzetével. Tanár az illető? Nem, mert hiányzik belőle a tanár alázatossága tudományával és az emberiséggel szemben.

Vagy hányszor találkozunk tudós emberrel, aki fennen hirdeti tudományának nagyságát. Öntudatosság helyett gőgös, határozottság helyett pöffeszkedő. Tanár-e az illető? Nem, mert hiányzik belőle a tanár csendes szerénysége.

És hányszor találkozunk tudós emberrel, aki képtelen tekintettel lenni másra, aki nem látja meg tudományán túl az embert, nem érzi magához tartozónak embertársait, nem kívánja éppen tudománya segítségével társadalmának hasznát szolgálni. Tanár-e az illető? Nem, mert hiányzik belőle a figyelmesség, gyöngédség, közösségi érzés, ami a tanárra annyira jellemző.

Továbbá hányszor találkozunk tudós emberrel, aki szívesen hajlik a mikroszkóp fölé, hogy órákig figyelje az élet jelenségeit, aki egy életet szán számösszefüggések kikutatására, gyöngéd szeretettel babusgatja tudományos kísérleteinek élő vagy holt tárgyait, de a legfőbb értékeket hordozó ember- és tudománypalánták számára nincs hely szívében. Tanár ez? Nem, mert hiányzik belőle a tanári tapintat és szeretet, nem ér rá mással foglalkozni, nem vonhatja el magát »nagy« és »egyedül fontos« tudományos munkájától, nem fér bele a napirendjébe senki, mert nincs aznapi munkájába »beütemezve«.

Végül hányszor találkozunk mogorva tudóssal, aki megközelíthetetlen, barátságtalan, komor; aki taszit, aki minden közeledést lehetetlenné tesz. Tanár-e az ilyen tudós? Nem, mert a tanár optimista, derűs, barátságos, emberi magatartása és életmódja is példaszerű, nemcsak megközelíthető, hanem vonz, bizalmat kelt. A tanár örök egyensúly, mosolygás, harmonikus kiegyensúlyozottság. A tanár csupa energia, rugalmasság, csupa harc-
cos erő.

Ime: egyrészt optimizmus, gyöngédség, alázatosság a tudománnyal szemben, szeretet, szerénység — másrészt erőteljes kiállás — csupa olyan tulajdonság, ami a tanár alapvető természetét meghatározza. Ha figyelemmel vizsgáljuk ezeket az elemeket, lehetetlen észre nem vennünk ezek bázisát, a világnézeti alapot.

Csak világnézetiileg jól megalapozott, tudományfelfogásában és emberi magatartásában biztos alapokon álló ember tud igazán megfelelni a tanárral szemben támasztott sokféle igénynek, és tud tökéletes tanárrá formálódni. Csak ilyen ember töltheti be maradéktalanul nevelői feladatát: mások képességének, tudásának, emberi jótulajdonságainak növelését. A pedagógiai főiskolák tanáraival szemben fokozottan merül fel az ideológiai fejlettségnek a kommunista világnézet vérvé válásának az igénye. Kommunista embert csak kommunista világnézettől áthatott ember nevelhet.

Ami változott a tanártól megkívánt követelményben az az, hogy a tanár túl tudományon és tanítási módszeren, túl példaképpül szolgáló emberi magatartáson és minden nevelői erényen: ne csak tudást, hanem tudományos világnézeti alapot is adjon. Ne csak tudományának adja meg világnézeti alapját, hanem az életnek is.

II.

Mi a szép és mi a szépség? — ez fejtegetéseink következő láncszeme. A szépet megragadni, körülírni, meghatározni a történelem folyamán már sokszor megkísérelték. Sikerült is olykor-olykor megvilágítani egy-egy oldalát, megragadni valamelyik jellegzetességét, ha nem is a teljes esztétikumot. Miért olyan nehéz megragadni a szépség fogalmát, miért nem olyan könnyű a szépnek minden szépségjelenségre egyaránt érvényes megfogalmazását, különösen meghatározását adni? Azt tudjuk, hogy a művészetek sugározzák a szépséget, de hogy mi a szép, annak kifejtése az esztétika történelme folyamán sokak számára maradt megoldhatatlan feladat. A nehézségek több oldalról adódnak.

1. Az a törekvés, hogy a szépséget meghatározzuk, kénytelen »kívülről«, a logika útján közelíteni meg ezt a jelenséget. Azt a jelenséget, amelynek felfogására a tetszés, az ízlés: csupa lemm logikai elem szolgáltatja a közvetítő közeget. Éppen azért roppant nehéz rideg szillogizmusok béklyóiba fogni ezt a csupa-érzelem táplálta, tetszés-, ízlés-felfogta valamit: a szépséget.

2. A szépség ezenfelül igen sokrétű. Amilyen végtelenül egyszerűnek látszik, annyira bonyolult, annyi összetevőből áll. Mint a fehér szín, amikor a spektrum színeiben felbontva látjuk. Amikor azt mondjuk: szép, ami vonzó, bájos; szép, ami harmonikusan összehangzó; szép, ami organikus egészet tár elénk, vagy ami őszintén és igaz szándékkal az igazságot bontakoztatja ki nekünk tetszetős formában; vagy szép, ami kerek, egységes, lezárt teljességet mutat a művészeti eszközök, különféle művészeti anyagok megformálásában; akkor a szépségnek egy-egy alkotó elemét ragadtuk meg, de nem az egészet, nem magát a szépséget.

3. Újabb nehézséget jelent az, hogy a szépségnek sokféle fokozata van. A »csak nyomokban szép«-tól a »kiteljesedett szép«-ig nagy az út, szakadatlan az átmenet, a folytonosság. Első átgondolásra világos, hogy ahogy nincs egyforma falevél, úgy nincs két egyenlő fokú szépség. Egyformán szép, ugyanúgy tetsző természetesen van, a kettő közti különbséget könnyen belátjuk.

4. A szépség megragadásának további nehézségét okozza az, hogy részben tőlünk, a felfogóktól függ a szépség átélésének, élvezetének, — az esztétikai élvezetnek, az esztétikai gyönyörködésnek — foka, milyensége. A dolgok szépsége tudatunktól függetlenül létező objektív valóság. Ezt vagy felfogjuk, vagy nem, de a szépség a szép dologban benne van a mi szubjektív felfogásunktól függetlenül. Erre a szépre azonban a mi szép-érzékünk fejlettségétől, osztályhelyzetunktől, ízlésunktől, műveltségunktől, hangulatunktól stb. függően különböző intenzitással reagálunk.

5. De leginkább megnehezíti az esztétikumot tudományosan vizsgálni akarók útját az, ha azt el akarják határolni az élet bizonyos területére. Ha csak ott akarják megragadni és vizsgálni a szépséget, ahol »sűrítetten«, megfigyelésre legalkalmasabb módon fogható fel: a műalkotások területén. A dialektikus gondolkodás tisztában van azzal, hogy a szép el nem határolható az egész élet bármely területétől, mert szerepe és érvényessége kiterjedhet az élet csaknem minden jelenségre. A szépség az élettől el nem választható, azzal teljes egységet képez, sőt nélküle nem is teljes az élet.

Ezen a nézetén van Csernisevszkij, amikor kifejti, hogy szép az élet, de megállapítja, hogy »nem minden élet szép, hanem csak az, amely olyan, mint amilyennek a mi felfogásunk szerint lennie kell, amilyenről álmodunk és amilyenért harcolunk.« [2]. A ma esztétája közelebb visz a kérdéshez. Lukács György megállapítja, hogy »a művészet az emberi világnak visszatükrözése. A művészetben — akármit ábrázoljon, a művészet — az ember, a teljes és valódi ember mindig jelen van, mint alkotó és mint néző. A művészet éppen úgy az objektív valóság tükrözése, mint a tudomány, de azé a valóságé, amelyben az ember létezik, él, fejlődik, küzködik« [3]. A művészet valósítja meg tehát a szépet úgy, hogy tükrözi a valóságot, elénk tárja az életet, azt az életet, amely szép, amelynek szépnek kell lennie, amit megálmodunk, de amiért harcolunk is.

Próbáljuk meg ezek után felkutatni a szépet lelőhelyein, körülnézni magunk körül és megvizsgálni, mit szoktunk mi szépnek nevezni? Látni fogjuk, mennyi minden és mennyi féle dolog nyerheti el tetszésünket úgy, hogy azt mondjuk rá: szép.

Elsősorban szép lehet egy festmény, szobor, épület, egy zenedarab. Egy dráma, egy regény, vers. Szép egy tánc, mint mozdulatművészet. Tehát megtaláljuk a szépet a művészetekben, a műalkotások hatalmas birodalmában.

Azután szép lehet maga a mozdulat, egy szín, egy hang, egy mondat. Vagyis szépek lehetnek a műalkotások elemei is.

És szép lehet egy ember, egy állat, egy növény. Vagy egy hegy, völgy, domb. A madárdal, a patakcsobogás, a vízesés moraja, a vihar. Milyen szép is tud lenni a természet!

De szépnek nevezhetünk egy kémiai folyamatot, egy fizikai jelenséget, egy matematikai műveletet. Szépnek nevezhető egy gondolat, vagy egy tett. És szép lehet egy érzelem.

A szép látható, hallható, elképzelhető, gondolatban megjeleníthető ezerarcú és mégis azonos sajátossága a nekünk tetsző dolgoknak.

Csakugyan ilyen általános, ilyen széleskörű, ilyen mindenre kiterjedő világ a szép világa? Meddig tart a »szép«? Ameddig az igazi, a teljes életet tükrözi. »Minden művészet lényegéhez tartozik a humanitás, vagyis az ember emberi mivoltának szenvedélyes tanulmányozása; minden jó művészet és irodalom ezzel szoros összefüggésben annyiban is mindig humanista, hogy nemcsak szenvedélyesen tanulmányozza az embert, emberi mivoltának igazi lényegét, hanem ugyanakkor szenvedélyesen védelmezi az ember emberi integritását.« [4]. Szépek a dolgok, amíg »hibátlan«-ok, amíg meg nem jelenik rajtuk valami fogyatékoság, nem futnak téves vágányra, amíg előre viszik az emberiség életét, fölemelnek, jobba tesznek, igazabbakká alakítanak, nemesítenek. De ezt a szépet fel kell fognunk. A felfogó ízlése, kultúráltsága, világnézete szerint reagál a szép jelenségekre.

Nevelésünk egyik legfontosabb feladata, hogy a hallgatókban helyes fogalmakat alakítsunk ki a szépről. De ha a szépet különbözőképpen lehet megítélni, mi az az alap, amin állva biztosak lehetünk a szépségről alkotott fogalmunk helyességében? Csernisevszkij kimutatta, hogy »a munka az alap, amelyen a szépről alkotott helyes fogalmak kialakulnak« [5]. V. Szkatyercsikov pedig azt írja, hogy »a marxizmus tárta fel a szépnek azt a lényegét, hogy a szép sajátos, munka közben megszülető formája az ember

valóságmegismerésének« [6]. Fűzzük még hozzá azt a klasszikus marxista tanítást, mely szerint azt, hogy ki mit tart szépnek, erősen befolyásolja osztályhelyzete. A maga valóságában, ahogy mi megismerjük, így lehet szép az az élet, amit a művészet tár elénk, a természet, az elméleti és anyagi dolgok világa a maga módján és fokán. Így lehetnek szépek a nagy ügyek és a kis események, a világraszóló és lokális jellegű dolgok, a nagyon komplikált és egyszerű jelenségek, a hatalmas eszmék és apró gondolatok, a történelmi jelentőségű tettek és mindennapos cselekedetek a maguk szépségfokán.

És így lehet szép az egész élet teljes egészében és apró részleteiben. Ismét Csernisevskijt kell idéznünk, aki azt mondja, hogy »a művészet szférája nem szorítkozik csupán a szép birodalmára, hanem mindent felölel, ami a valóságban (a természetben és az emberi életben) az embert érdekelheti, még hozzá nem mint tudóst, hanem egyszerűen mint embert« [7].

Azzal a kérdéssel, hogy mi a viszony köztünk és a szép dolgok közt, behatóan foglalkozik Lukács György előbb említett előadása. Kifejti, hogy »a felvevővel a műalkotás, mint tudatától függetlenül létező valóság áll szemben. A felvevő nem változtathat ezen a valóságon, legfeljebb elfordulhat tőle, elutasíthatja. Viszont a felvevő a valóságot nem mint az igazi valóságot éli át, nem is mint valami más valóságot, az igazi valósággal szemben, hanem mint az igazi valóságnak valóságként megjelenő tükrözését... Gondolni kell a művészet legnagyobb alkotásaira, Dantere és Shakespearere, Michel Angelora és Beethovenre, hogy tudjuk, mennyire az egész valóságot, a társadalom fejlődésének egy bizonyos pillanatában, e pillanatnak a csúcspontján tükrözi és evokálja a művészet.« A művészeti élmény »nincs izolálva, nincs az ember normális életéből kiszakítva. Minden művészi élmény előtt van valami és utána van valami. Mindig egy konkrét ember az, aki azt a művészi élményt kapja, és hogy az a művészi élmény milyen lesz, az nemcsak a műalkotástól, hanem ettől a műalkotás előtti emberi fejlődéstől is függ. És ha a műalkotás mély, nagy, megrázó hatást tesz az emberre, akkor az nem marad pusztán művészi élmény, hanem a művészi élmény után az illető — ettől az élménytől meggazdagodva — visszatér az életbe.« [8].

A fentiekből világos, hogy a szép élménynek milyen formáló, felemelő hatása van az emberre, hogy a művészeteknek feladata az esztétikai élményeken keresztül ennek az átalakító, jobbá tevő vagy mozgósító hatásnak a felébresztése. A szép átélése olyan érzelmi folyamatot vált ki, amely nemcsak a tetszés kellemességi élményét, hanem a tettekészség aktivitását is megindítja az emberben. Az esztétikai élmény átalakítja az embert és arra sarkalja, hogy tökéletesítse életkörülményeit. Ilyen élményeket kell adnia a művészetnek, amely bőséggel tárja elénk a szépség átélésének a lehetőségeit. Mao Ce-tung azt írja, hogy »bár szép az élet is, az irodalom is, a művészet is, mégis az irodalmi és művészeti alkotásokban tükrözött életnek a mindennapi valóságnál emelkedettebbnek, világosabbnak, koncentráltabbnak, tipikusabbnak és eszményibbnek, vagyis átfogóbbnak lehet és kell is lennie. A forradalmi irodalomnak és művészetnek a való életből merítve a legkülönbözőbb és legváltozatosabb típusokat kell megalkotnia, és segíteni kell a tömegeket abban, hogy előbbre vigyék a történelmet.« [9].

A művészetnek ez a hatóereje szabja meg feladatait és felelősségét is. Ha ilyen nagy hordereje van a művészetnek, mint bebizonyítva láttuk, akkor a művészet nem játékszer a széppel, nem szórakozás a művészi képesség lehetőségeivel, hanem komoly és felelősségteljes hivatás. És a szép, a művészi élmény, az esztétikum nemcsak az élet díszítőeleme — az is — nemcsak a felüdítés eszköze — az is — nemcsak az üdítő kikapcsolódás pihentető állomása — az is — hanem: embert és társadalmat alakító és felemelő, megnemesítő és jobbá tevő, előbbre vivő és forradalmasító tényező.

Az esztétikum az életet nemcsak megszépítő, hanem tökéletesítő, a világot nemcsak átlelkesítő, hanem felemelő hatalom, aminek a mi nevelésünkben nem véletlenül, ötlet- és ösztönszerűen, nem dekoratív jelleggel és hangulati hullámzások esetlegességének kiszolgáltatva, hanem nevelő munkánkba beépítve, tudatos tervszerűséggel kialakítva központi helyet kell elfoglalnia.

Ebben a felfogásban kívánjuk tárgyalni az esztétikai nevelés kérdését a pedagógiai főiskolákon. Azzal az elgondolással, hogy az élet szép oldalainak kidomborításával, tudatosításával és felismertetésével gazdagíthatjuk az emberi életet, és szolgálhatjuk a haladást. De nemcsak a legnagyobb esztétikai élményekkel, hanem az életben megvalósítható apró szépségekkel is segíthetjük az esztétikai nevelést.

Meggyőződéséssé szeretnők tenni, hogy az esztétikai nevelés első feladata éppen a mindennapi élet apró szépségeinek, mindenki által mindig elérhető esztétikai élményeinek a kiaknázása, felszínre hozása, megvalósítása. Ezen az úton haladva vezethetjük hallgatóinkat tovább, a magasabbrendű szépségek felé.

III.

Az elmondottak után nyilvánvaló, hogy az *esztétikai nevelést* nem hanyagolhatjuk el, nem is bízhatjuk a véletlenre, hanem alapos felkészültséggel és tervszerűséggel kell nevelőmunkánk során eljárunk, hogy ezt a nagyigényű, széles területű szépségvilágot feltárhassuk hallgatóink előtt. »Az általunk kialakított szép iránti szeretetnek aktív, hatékony érzésnek, nem pedig a szépről szóló üres beszédnek kell lennie. Nemcsak abban a törekvésben kell megnyilvánulnia, hogy lássuk és halljuk a szépet, gondolkozzunk és almodozzunk róla, hanem abban a kitartó és állhatatos törekvésben is, hogy szépet teremtsünk és alkossunk és a szépet minden tevékenységünkben és tettünkben megvalósítsuk.« [10]. Elő kell segítenünk, hogy hallgatóink valamilyen művészi területnek aktív művelői legyenek. Erre bő alkalom nyílik főiskoláinkon. Az irodalom művészi alkotásai mindenki számára hozzáférhetők, a költészet gyöngyszemeit mindenki szavalhatja, megfelelő hang és hallás esetén az énekkarban mindenki aktív módon vehet részt, talán valamilyen hangszeren játszhatik, lehet tehetsége rajzhoz, festéshez, plasztikához. Csak segítőkézett kell hozzá nyújtanunk. Ahogy igaz az, hogy művész csak az lehet, aki a művészetek valamelyik területén kiműveli magát művésszé, úgy igaz az is, hogy jó műfelfogó is csak az lehet, aki egy területen aktív módon is belekóstol a művészi formálásba. Sokkal több ügyes, kezű és jó zenei képességű, vagy irodalmi

vénájú hallgatónk van, mint hinnénk. A jó pedagógus feladata »bevezetni« hallgatóját a művészetek nagy birodalmába.

A képzőművészettel kapcsolatban véget kell vetni egy babonának. Sokan azt hiszik, hogy a képzőművészet a művészetek ama zárt területe, amelyre behatolni csak szaktudással rendelkezőnek, csak »rajzszakos«-nak, csak valami iskolai szakképzésen szerzett dokumentum birtokában lehet. Egyébként kultúrált emberek félve vagy sehogysémen mernek a képzőművészetek világához közelíteni.

Igaz, a középiskola semmi vagy csak kevés képzőművészeti szakismeretet ad. Az is igaz, hogy a művészet megértése itt kívántatik meg talán leginkább. Aki nem ismeri az építészeti stílusokat, azok jellemzőit, nem mer gyönyörködni egy szép épületben, »fél hozzászólni« annak szépségeihez, csak érzi, hogy az szép, hogy tetszik neki, lenyűgözően vagy inkább felemelően hat rá. Éppen a kultúremlerben lép fel ilyen gátlás, ez a szak-képzettség hiányából folyó óvatosság a műalkotáshoz való közeledésben.

A festészetnél, a grafikai alkotásoknál már könnyebb a helyzet: a mű címe, a kifejezni akart életkép mondanivalójának ismerete lényegében el-igazítja a műélvezőt. Fokozza természetesen az esztétikai élvezetet a kifejező eszközök, a stílus, a technika, stb. ismerete. De maga az érdeklődés a művészetek eme hatalmas és varázslatosan szép területe iránt is értékes szépségélményeket adhat.

Hát még a plasztika, a szobrászat! Mennyi dinamizmus, mennyi poézis, mennyi kifejező erő együtt! Milyen sok szép szobor van és milyen kevésbé hozzáférhetők! Itt-ott láthatók tereken, épületek díszeként és — temetőkben. A kiállítások, ha hozzáférhetők is, már bizonyos érdeklődést feltételeznek. Egy tárlat felkeresése sokszor elegendő arra, hogy »beoltsa« az embert ezzel vagy azzal a művészettel. De a tárlatig el kell jutni, s ez a kézenvezetés a mi feladatunk. Kodály azt mondja a zenéről, annak »nem az a célja, hogy ítéletet mondjunk róla, hanem hogy táplálkozzunk vele« [11]. Ez minden művészetre vonatkozik. Elmenni a tárlatra, megnézni a remek műalkotásokat és »táplálkozni« belőlük: erre kell ránevelni leendő tanárainkat.

A képzőművészeti alapismeretek megszerzését illetően, ami ezekből könyvből elsajátítható, az könnyen elérhető. A többi hosszú évek élvezetes és fáradságos élménygyűjtögetése hozza meg. Nagyon megéri azt a fáradságot, amit a gyönyörködésen túl ennek a változatos szépségvilágnak tanulmányozására fordítunk.

Ezt az igényt felébreszteni, ebbe az irányba elindítani hallgatóinkat egyik legszebb ajándék, amit az életre adhatunk nekik.

A képzőművészeti elemek ezerféle alkalmazási lehetőségéről még szólni fogunk. Itt csak a képzőművészeti alkotások nagy nevelőértékére kívánunk rámutatni. Arra, hogy a szépségvilágnak a látáson keresztül annyi élményt, annyi érzelmi melegséget nyújtó, annyira megragadható tartományát hallgatóinkkal meg kell hódíttatnunk. Arra, hogy a képzőművészeti élmény könnyebben tanulmányozható és elmélyíthető, nem repül el, mint a zene dallamfoszlánya, ismételhető, megállítható, ezért kiválóan alkalmas a művészetek világába való bevezetésre. Arra, hogy az élet széppé tevésének, környezetünknek és ruházódásunknak esztétikai elemeit innen kapjuk. Arra, hogy az ízlés fejlesztésének, — ennek a kultúráltságunk alap-

vonását jelentő »érzelmi ítélőképességnek« — kialakításához nélkülözhetetlen területnek a megismertetése célkitűzésében és eredményében túlmutat a képzőművészetek belső szépségvilágán: az egész élet teljességének elengedhetetlen feltétele.

Tanulmányunk kerete nem teszi lehetővé, hogy ezeknek a kérdéseknek akárcsak körvonalait is megrajzoljuk. Be kell érünk a lehetőségek érintésével. De ezek pusztá felsorolása igazolja azt a nézetünket, hogy esztétikai nevelést s ezen belül képzőművészeti kultúráltságot adni kell hallgatóinknak. Mindent el kell követnünk, hogy a pedagógiai főiskolán végző tanárnak kultúrált emberré történő kiművelése során ne maradjon elhanyagolt terület az a szépségvilág, amit a látás, a nyitott szemmel járás nyújthat neki és rajta keresztül az általános iskolásoknak.

Az *irodalom* az értelem szűrőjén keresztül tárja fel belső szépségeit. Van hangulata, muzsikája a szavaknak is, a vérsnek és a ritmusnak, a rímnek és a hangsúllynak: mégis az igazi szépségtartalom a szó értelmében, a mondanivalóban van. Amelyik nyelvet nem ismerjük, annak irodalmát eredetiben nem élvezhetjük. Szépen csengő rímei, melodikus szavai az igazi, tartalmi szépségeknek csak nyomait mutathatják. Még annyit sem mondhatnak, mint a zenészek a partitúra a zeneműről.

De a megértés útján csodálatosan gazdag élet tárul elénk. És ez az élet nyomon követi, tükrözi, sőt felfokozza, lényegében ragadja meg a mi életünket. Minél nagyobb művésze valaki a tollnak, annál igazabbnak érezzük életvilágát. Nincs az életnek olyan fordulata, élménye, hangulata vagy sejtése, ami ne kapna szép és igaz megfogalmazást a nagy íróknál: Nemcsak megfogalmazást: választ, kifejezést, megoldást vagy cáfolatot. Erről ír Lukács György egy másik művében: Marx és Engels irodalomelméletében. »Az igazi művészet az emberi élet egy-egy egészét a maga mozgásában, fejlődésében, kibontakozásában ábrázolja.« [12].

És ez a művészeti ág sokoldalról megközelíthető. Hallható az előadó-művészet közvetítésével és vizuálisan is felfogható — olvasás útján — a könyvek birodalmából. A színpadról vizuális megjelenítése és auditív előadása egyszerre nyújtja a legmélyebb élményeket.

Mégis olvasmányok útján jutunk a legtöbb irodalmi élményhez. Egyúttal a legalkalmasabb módon. Az olvasmány mindenhová elkísér, bármikor elővehető és félretehető, sokszor megismételhető, ami nagyobb élményt és vele fokozott esztétikai élvezetet jelent. Ma már az irodalom minden ágának legkiemelkedőbb alkotásai is könnyen elérhetők.

Ez az oka annak, hogy esztétikai nevelésünknek egyik legnagyobb területe, támasza az irodalom; legbiztosabb útunk rajta keresztül vezet. Az út nem is nehéz. Olyan széles az irodalom skálája, annyira életszerűen tárja elénk örömeinket és bánatunkat, hangulatunkat, álmainkat és vágyainkat, hogy minden kultúrát valamiképp igénylő ember szívesen fogadja, sőt szomjasan issza. Velé az esztétikai nevelés olyan lehetőségei nyílnak meg, amilyen lehetőségekkel az irodalmon kívül csak a zeneművészet rendelkezik. Csak élni kell velük, csak módot, alkalmat, főleg tápintattal nyújtott irányítást kell adni a *mit* és a *hogyan* olvasására.

A *zeneművészet* minden művészeti ágnál szélesebb körű, hozzáférhetőbb és általánosabb. Legtöbb helyre jut el, legkönnyebben fejt ki hatását,

leg hamarabb nyújt élményt. Leginkább alkalmas a művészetekbe való bekapcsolódásra.

Széleskörű és hozzáférhető, hisz az egész társadalmat átjárja: otthon, iskola, munkahely, ünnepség, szórakozás nem lehetnek meg nélküle. Hangversenyek és rádió, zenélni tudók és hanglemezek hozzák elibénk.

Általános, hisz a legkülönbözőbb korú, műveltségű, igényű emberek számára egyformán való.

Hatással van ránk az öntudat ébredésétől, a hanyatló élet utolsó pillanataig. A zene belemuzsikálja mondanivalóját az ember szívébe, megkerülve minden közvetítőt. Hatása közvetlen és mély. Ezt a »varázserejét« számontartja már a zeneesztétika első sarjadása is.

Élményt nyújt hallgatójának, fiatalnak, kezdőnek éppúgy, mint a zenében jártasnak. Az emberekről, népekről, korokról, minden művészetek közt a zene nyújt legmélyebb élményt. Nem ismerünk népet, míg zenéjét nem ismerjük.

De tovább megyünk. »A zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható: aki nem él vele, lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet nincs zene nélkül. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be. A zene rendeltetése: belső világunk jobb megismerése, felvirágozása és kiteljesedése.« (Kodály: Mire való a zenei önképzőkör? 1944.) [13].

Ha igazán harmonikusan kiművelt embert akarunk nevelni, nem hanyagolhatjuk el zenei nevelését. Márpedig a jövő nevelőjének ilyennek kell lennie.

Ha mégoly hozzáférhető és általános is a zene, nevelésünkbe tervszerűen bele kell foglalnunk, egyengetnünk kell a hozzávezető utat. »Az ifjúságnak a zene felé kinyújtott kezét meg kell fogni, a zene felé tett botladozó lépéseit támogatni kell. Itt nem kell attól félni, hogy az ifjúság meghátrál a rá erőszakolt sok tanulnivaló elől, hisz talán éppen azért ébred fel benne a zene szomja, mert az iskola keveset vagy semmit sem nyújtott neki.« (Kodály: 1944.) [14]

Az összes művészetek magukban hordják a visszaélés, a selejt, az álművészet lehetőségét. A kezdő műélvező, a fejletlen műpártoló és a művészi élmények felé induló könnyen esik bele kelepcéjébe. Hisz ugyanazokat az eszközöket, ugyanazt az anyagot használja mint az igazi művészet. Csak érzelmi tartalom helyett érzélgős, és élmény helyett hangulatot, élettükrözés helyett torzképet, valóságábrázolás helyett ábrándot ad, ami fokozza veszélyét, hogy kezdő fokon levőknek művészetté avatja a giccsot.

Az esztétikai nevelés hogyan védekezhetik az álművészet ellen? Mi módon vértelhetjük fel hallgatóinkat, rajtuk keresztül nemzedékeket a művészeti selejt ellen?

Védekezni csak egy módon lehet: az *ízlés* fejlesztésével; az igazi szép megismerési képességével a széperzék kiművelésével.

Említettük már, hogy az ízlés ítélőképesség, mely nem logikai formákban fejeződik ki, hanem érzelmi reagálásképpen jelentkezik. Segítségével eligazodunk a szépség birodalmában. »A szépség felfogása feltétlenül magában foglalja az értékelő mozzanatot. Ebben van az egyik fő különbség a »szép« és az egyszerűen »kellemes« között... A művészi ízlés nevelése — és ez nagyjában egyike a művészeti nevelés legfontosabb mozzanatainak — egyáltalán nem szorítkozik annak a képességnek fejlesztésére, hogy győ-

nyörködni tudjunk a jóminőségű művészi alkotásokban; ez értékelő viszony nevelése a művészi alkotásokkal szemben bizonyos esztétikai értékelési rendszer kidolgozása.« (Tyeplöv: A művészeti nevelés lélektani kérdései. 1946.) [15].

Ha összegezni akarnók az esztétikai nevelésre vonatkozó fejtegetéseinket és summásan meg akarnók jelölni az esztétikai nevelés útját, azt kellene mondanunk, hogy ki kell fejlesztenünk a jövő tanáraiban az ízlést.

Ez az ízlés nemcsak azt jelenti, hogy az illető nem értékeli az alakatlan építményt, nem lelkesedik a giccsért, nem gyönyörködik a torzóban, nem olvas ponyvát és nem hallgat jazz-t. Sokkal többet jelent. A fejlett ízlés jelentkezik az otthon berendezésén, meglátszik a ruházaton, a külső megjelenésén, árulkodik a beszédmodoron, fémjelzi az olvasnivalót és a zenehallgatást. Csakhogy a művészetek világában súlyosabb kárt tesz az ízlés romlottsága, mint a mindennapi élet apró szépségeinek megzavarásában. Ismét Kodályt kell idéznünk: »Aki ízlés nélkül ruházkodik, testi épességét még nem veszélyezteti, de a művészetben a rossz ízlés valóságos lelki betegség, amely kiéget a lélekből minden fogékonyságot. Elzárja a remekművekkel való érintkezéstől és így a belőlük áradó éltető flúdiумtól, amely nélkül a lélek sorvad, összezsugorodik s az ember egész lényé sajátos bélyeget kap.« [16].

És ha az esztétikai nevelésnek az ízlés nevelésére való leszűkítése a kérdés leegyszerűsítésének látszanék, az ízlésnevelés körének széles területe az ellenkezőjéről győz meg bennünket.

Hiszen az ízlést kell hogy fejlessze a főiskola épülete, külső és belső rendje, művészi berendezése és tisztasága, díszítése és összhangja. Ezt a feladatot kell betölteniök az iskolai ünnepélyek, műsorok összeállításának, és kivitelezésének. Ezt sugározza a tanárok megjelenése és magatartása, életmódja és beszédmodora, stílusa és a hallgatókhoz való viszonya. Ezt a szerepet töltik be a tankönyvek és a szemléltető tárgyak, a tudományos apparátus és az eszközök kivitele. Az ízlést fejleszti az otthon — a családi kör és a diákhon — minden darabja. Ezt a célt szolgálja a hallgatók ránevelése a testi kultúrára, az öltözködés harmonikus voltára, a tisztaság szeretetére, a külső csíny igényére. Az olvasmányok megválasztásának helyes irányítása is ezt a célt szolgálja, de a természeti szépségekben való tudatos gyönyörködés, a kirándulások is az ízlés fejlesztését mozdítják elő.

Továbbhaladva ezen az úton: a művészetek világába való bevezetés is az ízlés fejlesztésének útja és célja. Most tűnik ki, hogy szakadatlan az átmenet a szépség világában. A művészetek szépségvilága azok alkotóelemeiben nyújtja az első esztétikai élményeket. A képzőművészeti alkotások egészükben és elemeikben számtalan alakban veszik körül mindennapi életünket. A szép rajz, a szép vonal, szín, alak, a látható dolgok esztétikai eleme a képzőművészetben kapja bázisát. Az élet dekoruma, díszé, a képzőművészetekben megcsodált szépségek kiáramlása a mindennapi életbe.

Az irodalom a szép beszéd és stílus formájában szépíti meg az életet. A zene a bölcsödaltól a lakodalmasig, az acélos ritmusú indulóktól a sirató énekig, a szó hangsúlyától a beszéd melódiájáig a muzsika szépségeivel örvendeztet meg bennünket.

S miközben megismerkedünk a valóság százféle módon tükröződő arcával a művészetekben, kicsiszolódik, kialakul a szépet megítélni tudó képes-

ségünk: az izlés, amely eligazít bennünket az élet minden olyan területén, ahol a dolgokat szépségük szerint kell megítélni.

Végezetül rá kell mutatnunk arra, hogy az esztétikai nevelés nem öncél, mint ahogy a művészet sem az, és a dolgok szép volta sem öncélú. Az érzelmi nevelés megtanít bennünket arra is, hogyan kormányozzuk érzéseinket, és hogyan uralkodjunk rajtuk. Fejtegetéseinkből nyilvánvaló az a kölcsönhatás és összefüggés, ami a művészeti nevelés és nevelésünk egész világa között fennáll. Az esztétikai érzelmek alátámasztják és felfokozzák az ember erkölcsi érzéseit, de ugyanakkor az ember magatartása, erkölcsi érzéseinek szépsége a művészetekből, az esztétikai érzelmeinkből táplálkozik.

Az esztétikai nevelés megszépíti az életet. Sokoldalúvá teszi műveltségünket, harmonikusan fejleszti összes adottságainkat, fogékonnyá teszi felfogóképességünket, nemesebbé, igazabbá tesz bennünket.

Irodalom

- [1] Lukács György: Az esztétikai visszatükrözés problémája. MTA. Társadalmi—Tört. Tudományok Oszt. Közl. VI. köt. 3—4. 238 old. (1955).
- [2] V. Szkatyerscsikov: Egy klasszikus esztétikai műről. Képzőművészeti és Iparművészeti Tudósító VI. évf. 1. szám. 9 old.
- [3] Lukács György: I. m. 241—242 old.
- [4] Lukács György: Marx és Engels irodalomelmélete. 1949. 135 old.
- [5] V. Szkatyerscsikov: I. m. 9. old.
- [6] V. Szkatyerscsikov: I. m. 10. old.
- [7] V. Szkatyerscsikov: I. m. 11. old.
- [8] Lukács György: Az esztétikai visszatükrözés problémája. MTA. Társd.—Tört. Tud. Oszt. Közl. VI. köt. 243 old.
- [9] Mao Cse-tung: Válogatott művei. Bp. IV. köt. 154. old.
- [10] Kairov: Pedagógia. Budapest 1950. 390. old.
- [11] Kodály Zoltán: A zene mindenkié. 1954. 97. old.
- [12] Lukács György: Marx és Engels irodalomelmélete. 147. old.
- [13] Kodály Zoltán: I. m. 97. old.
- [14] Kodály Zoltán: I. m. 95. old.
- [15] B. M. Tyeplov: A művészeti nevelés lélektani kérdései. A »Szovjetszkaja Pedagógika« c. folyóirat. 1946. évi 6. számában, 111. lap, oroszul.
- [16] Kodály Zoltán: I. m. 22. old.

Vinkler László: A tápéi kisegyüttes a »Szép Ilonát« tanulja

Vinkler László: Itatás a ligetten